

Bourdieu's vej til Bourdieu

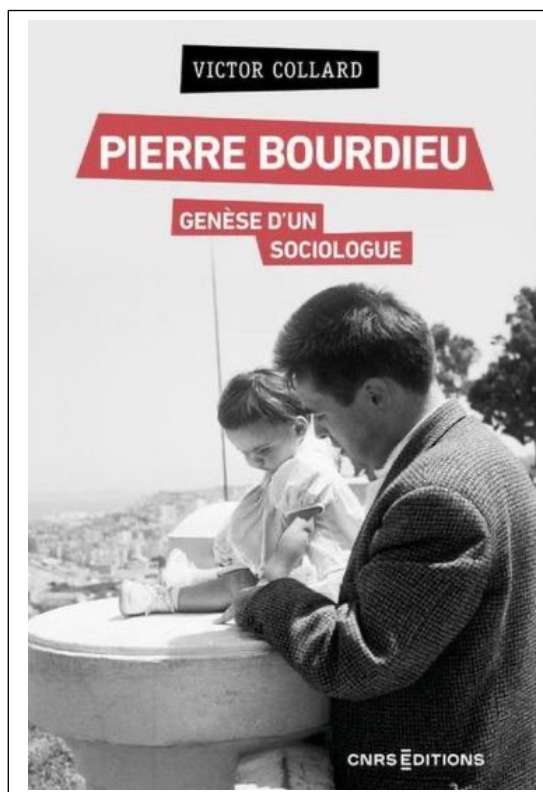
Anmeldelse af Carsten Sestoft

Victor Collard: *Pierre Bourdieu. Genèse d'un sociologue*. CNRS Editions, 2024, 448 sider.

Victor Collards bog er ikke en biografi, men et forsøg på at situere og forklare Bourdieus bane gennem uddannelsessystemet og hans vej fra filosofi til sociologi indtil et tidspunkt i 1960'erne. Det er således en Bourdieu-analyse af Bourdieu, og den er baseret på et rekordgrundigt empirisk arbejde. Collard ønsker at tilvejebringe, som han skriver i konklusionen,

... nogle lidt kendte oplysninger om den økonomiske og kulturelle kontekst for Bourdieus opvækstmiljø, om de uddannelsesinstitutioner, han frekventerede, og de aktører, han var i kontakt med, om de konkrete studieforhold, som formede hans første intellektuelle dispositioner, og om konteksten for hans militærtjeneste under krigen i Algeriet og om den måde, det lykkedes ham at udføre sine første etnologiske arbejder i dette land, selv om han hovedsagelig var uddannet i at diskutere filosofi (s. 400).

Det empiriske materiale omfatter ikke blot Bourdieus personlige papirer og breve, men også hans læreres, studiekammeraters og kollegers private arkiver, arkiver på de institu-

tioner, han havde berøring med, fx i form af lære- og eksamensplaner, samt interviews med relevante personer og en mængde anden relevant litteratur, fx erindringer. Collard har desuden interviewet nogle af Bourdieus jævnaldrende, som lever endnu, bl.a. Lucien Bianco. Det er formentlig grunden til, at bogens ret rørende forsidebillede viser Bourdieu i gang med at forklare Lucien Biancos cirka etårige datter et eller andet på et tidspunkt i slutningen af 1950'erne.

Det er svært at forestille sig, at det kan gøres meget grundigere end dette, bl.a. fordi Collard går langt for at be- eller afkræfte selv de mindste ting. Eksempelvis viser det sig muligt at eftervise, at Bourdieu i løbet af sit første studieår på *Ecole normale supérieure* (1951-52) ikke blot tog kurser på Sorbonne, som det var normalt, men også på Sciences-Po, som denne institutions arkiver kan dokumentere. Når der ikke findes dokumentation, forsøger han at ræsonnere over andres fremstillinger. Studiet af studiekammeraten Gérard Simons personlige arkiv med noter til undervisning og læsning kan således bruges til at få en idé om, hvordan man konkret studerede filosofi på *Ecole normale supérieure* i 1950'erne og forberedte sig til den store afgangseksamen, den såkaldte *agrégation*. Af og til virker det hele også usandsynligt nørdet, fx når Bourdieus og studiekammeraternes karakterer på *Ecole normale supérieure* i 1953 bliver genstand for komparativ analyse.

Hvilket billede af Bourdieus bane bliver det så til? På mange måder afviger det ikke så meget fra det, man ved fra Bourdieus egne gengivelser af sin bane, bl.a. i den posthumt udgivne *Udkast til en selvanalyse* (2002, dansk oversættelse 2006). Collard opregner fem punkter, som bidrager med en forklaring på Bourdieus uddannelsessucces i de første stadier til og med gymnasiet i Pau: Han var af hankøn, barn af en offentlig funktionær med en stabil (om end ikke særlig høj) indkomst og en vis skriftkultur, han var enebarn, han blev set og støttet af rektor på gymnasiet i Pau, og han fik en høj placering i den nationale konkurrence i latinsk oversættelse i 1947, *Concours général des lycées en version latine*. Det viser sig også, at der på de næste trin i hans uddannelsesforløb, de 2-årige forberedelsesklasser (*la khâgne*) til konkurrencen om adgang til *Ecole normale supérieure*, faktisk var ganske mange børn fra ansatte i postvæsenet og fra tilsvarende sociale niveauer. Det er først senere, at rekrutteringen også socialt og ikke kun skolemæssigt blev elitær.

Dog er arten af Bourdieus forhold til filosofi et overraskende element. Måske var han faktisk ikke som udgangspunkt specielt interesseret i filosofi. Ganske vist var hans karakterer stærkt variable (det er indimellem svært at følge), bl.a. fordi hans rebelske temperament gjorde, at hans mundtlige eksamener regelmæssigt forløb katastrofalt, men de bedste karakterer havde han ofte i sprog, samtidig med at han også var godt med i matematik og naturvidenskabelige fag. Valget af filosofi var ifølge Collard en nærmest mekanisk konsekvens af hans hidtidige skolemæssige succes: Da filosofien var den højeste disciplin i det skolemæssige hierarki, var det den, de karaktermæssigt højest placerede valgte eller havnede i.

Filosofien var på den måde måske primært et situeret valg af det mest prestigøse i skolekonteksten. Alt andet lige kan det have gjort fravalget af den lettere, da Bourdieu efter et år som gymnasielærer i Moulins (1954-55), blev indkaldt til militærtjeneste i Algeriet. Han var en slags kommunikationsmedarbejder i koloniadministrationens *Gouvernement général*, hvor han påbegyndte sin bog om Algeriets sociologi (1958). Efter militærtjenesten i

1955-57 blev han i Algeriet som assistent for en professor ved universitetet i Algiers, så han kunne færdiggøre bogen. Collard viser, at han på et teoretisk plan ikke var helt uforberedt på den brede vifte af empiriske metoder til at producere viden om Algeriet, som han bragte i anvendelse både i militærtjenesten og som assistent. Undervejs på Ecole normale supérieure havde han nemlig også haft kurser i sociologi og etnologi (Comte, Durkheim, Mauss, Lévy-Bruhl mv.), som Collard naturligvis har fundet læreplanerne for. Og på samme tid udfordrede humanvidenskaberne filosofien (fx etnologen Lévi-Strauss i forhold til filosofen Sartre), men det gør Collard ikke så meget ud af.

Mens han var i Algeriet, overvejede Bourdieu at lave en *thèse* (ph.d.-afhandling) om følelsernes fænomenologi, som ret præcist placerer ham på det filosofiske felt i 1950'erne: Projektet var skrevet op imod Sartres *Esquisse d'une théorie des émotions* ("Udkast til en teori om følelser," 1939), bl.a. på den måde, at det ikke blot var følelsernes fremtræden for bevidstheden (dvs. fænomenologi), men også deres naturvidenskabeligt kvantificerbare fysiologi (fx sådan noget som øget puls, blodtryk eller blodsukterniveau som forbundet med specifikke følelser), som Bourdieu ønskede at forbinde i projektet. Det var således både filosofisk med og mod Sartre og fænomenologien; han ønskede at supplere og styrke filosofien med naturvidenskabelig målbarhed, hvorved han samtidig også undergravede filosofiens suverænitæt. På den måde kunne afhandlingsprojektet siges at pege frem mod en sociologisk videnskab, som udfordrede filosofien, men derved også fastholdt en stadig relation til den.

Collard viser også to andre interessante ting om Bourdieus forhold til filosofien som ung forsker. Den ene er, at han fortsatte med at sende sine empiriske og etnografiske tekster til kommentering hos lærere og tidligere medstuderende fra filosofi. Der var således en form for intellektuel kontinuitet i, hvem han stolede på som læsere. Den anden kan ses i de tekster, som Bourdieu genskrev og genudgav flere gange undervejs i sin karriere. Disse tekster, fx *Le bal des célibataires*, ungkarleballet, indeholdt i begyndelse ikke nogen filosofiske referencer, men fik flere og flere som tiden gik. Det kan fortolkes som et skift fra et indledende ønske om, at den empiriske videnskab kunne klare sig uden filosofiske referencer, til en mere bevidst brug af filosofiske referencer som eksempler på, hvordan filosofien kunne fungere som en værktøjskasse, der kunne løse konkrete problemer i empirisk forskning, sådan som både Bourdieu og Passeron har sagt.

Man kunne anføre en bemærkning, hvis kilde det ikke er lykkedes mig at komme i tanker om, nemlig at for Bourdieus generation af filosofiuddannede var betingelsen for at få et forskerjob stort set, at man valgte en anden disciplin end filosofi. Bourdieus studiekammerater Jacques Derrida og Jean-Claude Pariente blev rigtignok professorer ved at beskæftige sig med filosofi, omend det for Derrida tog næsten to årtier længere end for Bourdieu at blive *directeur de recherche* på Ecole des hautes études en sciences sociales, i 1983 mod 1964. Men der var mange flere af de jævnaldrende filosoffer, som lavede noget andet end filosofi, fx Lucien Bianco (Kinastudier), Paul Veyne (antikhistorie), Gérard Genette (litteraturvidenskab), Louis Marin (kunsthistorie og semiotik), Robert Castel (sociologi) m.fl.

Af en eller anden grund havde jeg ikke forestillet mig, at Bourdieu-analysen af Bourdieu, når den endelig blev lavet, ville være sådan som denne her. Det er et seriøst, overbevisende og ufatteligt grundigt arbejde, men også ekstremt forsigtigt med at sige ret meget

om den filosofiske kontekst eller andre større kontekster. Det er muligvis et udtryk for de komplicerede hierarkier, som Collard uvægerligt opererer i, når hans opgave er at objektivere grundlæggeren af den tradition, han arbejder i, dvs. også hans læremesters læremester. (Bourdieu var dog ikke direkte vejleder for hans vejleder, Marc Joly). Der er former for respekt, man må vise den, der havde et mere omfattende førstehåndskendskab til sagen, end man selv nogensinde får, og der er andre former for respekt, man må vise det forskningsmiljø, man selv er et produkt af, og som på sin side er et produkt af grundlæggeren – selv om distancen til oprindelsen også kan virke frigørende og gøre det muligt at anlægge et mere uhildet syn på den. Og så er det måske også et elementært begynderproblem, fordi den form for overblik, som gør det muligt at placere Bourdieus projekt i en kontekst af andre intellektuelle projekter, først dannes (og accepteres af andre) senere i karrieren. Det giver plads til flere sociologiske analyser i fremtiden af Bourdieus og efterkrigstidens intellektuelle historie, men nu er der i så fald med Collards bog et grundlag at bygge videre på, som sætter en meget høj standard.